

PREDGOVOR

Mudar je onaj koji pojave sveta oko sebe ne gleda nikad izdvojene i usamljene, nego povezane što je više i šire moguće sa svim ostalim što se u svetu javlja i dešava. To, naravno, nije cela mudrost života, ali je svakako jedan od uslova za njeno postizanje.

Ivo Andrić, *Znakovi pored puta*, 1976.

Polovicom 18. stoljeća požeški je isusovac ravnokotarskog podrijetla Josip Milunović u predgovoru svog molitvenika *Šest nedilja na poštenje sv. Alojžija Gonzage* (1759) gorljivo obrazlagao zašto je važno „znati knjigu štiti“, obećavajući, između ostalog, korist i duhovnu nasladu kao nagradu „bogoljubnomu štiocu“. Zbog propagiranja znanja i pismenosti Milunovića neki književni povjesničari (F. Fancev) smatraju i izravnim pretečom Matije Antuna Relkovića, najhvaljenijeg prosvjetitelja i pjesnika osamnaestostoljetne Slavonije. Relkovićeve prosvjetiteljska vizija i koncepcija znanja bila je dako najmodernija jer se temeljila na zdravorazumskim i empirističkim argumentima te naglašenoj sekularnosti u oblikovanju specifičnoga kulturnog identiteta. Ipak, baš kao što to pokazuje primjer J. Milunovića, i niz vjerskih pisaca (isusovaca, franjevaca, svjetovnih svećenika) tijekom cijeloga 18. stoljeća svojim će djelom i perom također naglašavati kako je opismenjavanje „neumitnog“ slavonskog puka pretpostavka dobrog života ili života bez poroka. Riječ je uglavnom o autorima i tekstovima koji nisu dijelom slavonskoga književnog kanona 18. stoljeća, odnosno o djelima koja i ne pripadaju književnoj kulturi u užem smislu jer su pisana više na korist, a manje za zabavu i literarni užitek Slavonaca.

U tom pogledu ova knjiga, nastala na temelju ponešto doradene doktorske disertacije koju sam obranila u prosincu 2014. na Filozofskom fakultetu u Osijeku, istražuje i analizira onaj dio slavonske književne produkcije o kojem hrvatska književna historiografija rijetko progovara, a to su katekizmi. Dovoljno je napome-

nuti kako na početku slavonske književne kulture stoji katekizam *Put nebeski* Ivana Grličića iz 1707. koji će trasirati put i brojnim drugim katekizmima ili kršćanskim naucima te će se taj žanr pokazati kao vrlo važan u oblikovanju kulturnoknjiževne zbilje Slavonije 18. stoljeća. Pisci katekizama uvjeravat će „dobrovoljne štioce“ kako je (po)zna(va)nje upravo osnovnih vjerskih (kršćanskih, rimokatoličkih) istina sadržanih u katekizamskom štivu pretpostavka svakog napretka i jedini pravi put koji vodi k nebu, tj. spasenju. Pritom prevladava metaforički i apstraktan govor o teološko-crkvenim pojmovima, ali u religijski sadržaj prodire i zbilja kroz referencije o različitim aspektima svakodnevnoga života. Jasno je stoga kako religija u Slavoniji 18. stoljeća ne funkcionira samo na transcendentnoj razini već ima i izrazit društveni značaj te je neminovan njezin utjecaj na cjelokupnu kulturu. Takav status religije svakako je posljedica (nad)nacionalnih i regionalnih crkvenih i društveno-političkih prilika nakon Tridentskog koncila (1545–1563) te utjecaja jozefinističke politike na odgoj vjernika kao poslušnih i dobrih građana. U knjizi se ipak osobit naglasak stavlja na specifičnosti individualnih iskustava i predodžbi duhovnih pregalaca iz Slavonije, što dodatno usložnjava sliku kulturno-religijskog identiteta.

Pristupajući katekizamskim tekstovima iz kulturološke i književnoantropološke interpretacijske perspektive, istraživački interes bio je usmjeren na katekizamski diskurs o svakodnevicu koji tematizira odnos prema vjeri, privatnom životu i javnom djelovanju. U prvom dijelu analize donosi se iscrpan pregled sadržaja katekizama koji govore o zbilji, a odnosi se ponajprije na tumačenja Deset Božjih zapovijedi i određenih sakramenata. Uvidom u često vrlo opširna tumačenja može se uočiti kako je riječ o materijalu podložnom kontekstualnim utjecajima i subjektivnim autorskim interpretacijama. Da bi se ova zapažanja argumentirala, tj. za potpuniji sinkronijski i dijakronijski uvid u određene teme i ideologiju stvarnosti koja se nazire ispod tekstualne razine, uključeni su i drugi književni te povijesno-kulturološki izvori. U trećem, središnjem dijelu knjige (re)konstruirani su tako modeli oblikovanja kulturno-religijskog identiteta kojima je ukazano na interferencije u diskursu o svakodnevicu između katekizama i izvora različitih žanrova i provenijenci-

ja. Time se zapravo pokazalo kako katekizmi nisu sasvim uniformiran nabožni žanr nego su itekako podložni i subjektivizaciji i kontekstualizaciji, te su kao takvi nositelji specifičnih kulturno-identitetskih označnica.

Na putu sazrijevanja spoznaja koje donosi ova knjiga mnogo mi je značila profesionalna i ljudska potpora brojnih kolega i prijatelja kojima dugujem iskrenu zahvalnost. Izdvojit ću samo najvažnije. Najprije zahvaljujem svojim mentorima, profesorici Zlati Šundalić i profesoru Leu Rafoltu na stručnim savjetima, komentarima i kritikama kojima su me usmjeravali u izradi disertacije. Osobito sam zahvalna profesoru Milovanu Tatarinu, predsjedniku povjerenstva za obranu doktorata, koji je vrlo pomno čitao rukopis i ustrajno me poticao na njegovo objavljivanje te Dolores Grmači na stručnoj i prijateljskoj pomoći pri objavljivanju knjige. Na neizmjernoj strpljivosti, podršci i ljubavi tijekom rada zahvalna sam svojoj obitelji s obje strane. Konačno osobitu potporu imala sam u svom životnom suputniku te upravo njemu posvećujem stranice koje slijede.